

Eyaletlerin idaresinden beylerbeyiler (mîr-i mîrân), sancakların idaresinden de sancak beyleri sorumlu idi. Ancak bazı sancakların **arpalık***, **ocaklık***, alay beylik tarzında farklı statülerle verilip idare edildiği görülmektedir. Anadolu'da uzun süre devam eden bu taksimat, XVIII ve bilhassa XIX. yüzyılda çoğalan âyanların nüfuz mücadeleleri neticesinde bazı değişikliklere uğradı. Eyalet ve sancak sınırlarında birinden diğerine sık sık kaymalar görülmeye başladı. XIX. yüzyıl boyunca eyalet idaresinde yapılan mütesellimlik, muhassıllık, müşirlik, mutasarrıflık gibi değişikliklerle ve özellikle Avrupaî tarz idareyi getiren 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi'nden Anadolu eyalet ve sancakları da çok etkilendi. Bu asrın ikinci yarısından sonraki taksimati salnâmelerden takip etmek mümkündür.

Cumhuriyet döneminde vilâyet-sancak idaresi kaldırılarak il ve ilçe tarzında taksimata gidildi. Türkiye illerinin dördü hariç diğerleri Anadolu'da yer aldı.

Kazâî taksimat. Osmanlı fetih sistemi- nin bir geleneği olarak fethedilen yerlere birer kadı tayin edildiği bilinmektedir. Tayin edilen kadıların çoğalmasından dolayı Bursa kadısı başkadı olarak kazâ teşkilâtını düzenlemiştir. I. Murad zamanında kazaskerliğin kurulması ile Rumeli ve Anadolu'daki kazâ teşkilâtı bu makamın idaresine verildi. Rumeli ve Anadolu'daki kadılıkların sayılarının hızla artması üzerine Fâtih'in saltanatının sonlarında kazaskerlik ikiye ayrılarak Rumeli kadılıkları Rumeli, Anadolu ve Mısır kadılıkları da Anadolu kazaskerliğine bağlandı. Yavuz Sultan Selim'in doğudaki fetihlerinden sonra merkezi Diyarbakir'de olmak üzere Arap ve Acem kazaskerliği kuruldu ise de bir süre sonra kaldırılarak bu bölge tekrar Anadolu kazaskerliğinin idaresine verildi.

Osmanlı idaresi Rumeli ve Mısır'da olduğu gibi Anadolu'da da tamamıyla kendisine has bir kazâ teşkilâtı meydana getirdi. Anadolu kazâ teşkilâtı yukarıdan aşağıya doğru sitte-i Anadolu, müsile, sâniye, sâlise, râbia, hâmise, sâdi- se, sâbia, sâmine, tâsia şeklinde on dereceden oluşmaktadır. Anadolu kadılıkları büyüklük ve önemlerine göre bu on dereceden birine girmektedir. Uzun tecrübelerden sonra oluşan bu teşkilât yüz yıllarca uygulanmış ve idarî bir birim olarak her kazanın başına hukukî ve idarî yetkileri olan kadılar tayin edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde eyaletler ve büyük sancaklar hukukî açıdan **mevleviyet*** olarak teşkilâtlanmış, buralarda adli-hukukî işlere kadılar, idarî-askerî işlere de beylerbeyiler ve sancak beyleri bakmışlardır. Anadolu'da bu statüye tâbi pek çok yerleşim merkezi bulunuyordu. Bunlar genellikle Anadolu'nun eski yerleşim birimleri idi.

Tanzimat'tan, özellikle 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi'nden sonra yapılan düzenlemelerde Anadolu kazâ teşkilâtı yapı ve şekil bakımından çeşitli değişikliklere uğradı. Cumhuriyet döneminde ise kazalar ilçe adı altında kaymakamların idaresinde yeniden teşkilâtlandırıldı. 1990 yılına göre Türkiye'deki 748 ilçenin kırk ikisi Trakya'da, geri kalan 706'sı ise Anadolu'da bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MAD, nr. 563; BA, KK, nr. 262, 266; TSMA, D 5246; Feridun Ahmed Bey, *Münşe-âtü's-selâtin*, İstanbul 1274-75, II, 403-407; Ayn Ali, *Kavânin-i Âli-i Osmân*, s. 13-35, 44-60; Kâtib Çelebi, *Cihannümâ*, İstanbul 1145, s. 21-22; Ch. Texier, *Küçük Asya* (trc. Ali Suad), İstanbul 1232-33, I-III; Cuinet, I-IV; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 580-581; D. Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972; M. A. Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, London 1972; İliber Ortaylı, *Tanzimat'tan Sonra Mahallî İdareler (1840-1878)*, Ankara 1974; Metin Kunt, *Sancaktan Eyalet*, İstanbul 1978, s. 125-198; Mehmet İpşirli, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadaskerlik Müessesesi* (doçentlik tezi, 1982), İÜ Ed. Fak., s. 123-126; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988; F. Taeschner, "Anadolu", *El²* (İng.), I, 468-476.

MEHMET İPŞİRLİ

2. Sosyoekonomik Hayat ve Şehirleşme. Türkler'in Anadolu'yu yurt tutmalarından sonra bu tarihten itibaren yeni sahiplerinin idare, siyaset, kültür ve geleneklerine uygun bir karakter kazanmaya başlamıştır. Önce Selçuklu, daha sonra Türkmen beylikleri ve nihayet buradaki siyasî birliği sağlayan Osmanlılar döneminde Anadolu kesif bir Türk yerleşmesine sahne olmuştur. Vaktiyle Bizans hâkimiyetinde iken XIII-XIV. yüzyıllardan itibaren Türkmen akınına uğrayan batı bölgelerindeki bu yerleşmenin bütün özellikleri, Osmanlılar döneminde tutulan tahrir defterlerinden açık olarak ortaya konabilmektedir. Nitekim Selçuklular'ın dağılma devri ve Moğollar'ın Anadolu'yu istilâları sırasında, devrin kaynaklarına göre, 3 milyondan faz-

la Türkmen bu bölgelere yerleşmiştir. Anadolu'da Türkler'in iskânı, o sıralarda genellikle boş olan eski yerleşme yerlerinin yanı sıra yeni yerleşme merkezlerinin de oluşmasına yol açmıştı. Bunun sonucu olarak eski iskân merkezleri yeni sahiplerinin dillerine uygun bir isim değişikliğine uğramış, yeni kurulan kasaba ve kır iskân merkezleri, yani köy ve mezraalar yeni adlarla anılmıştır. Bir kısım kalabalık Türkmen toplulukları ise konar göçer bir hayat tarzını sürdürerek yaylak ve kışlak mahalleri arasında sürekli bir faaliyet göstermişlerdir. Ekonomik hayat şehirlerde daha ziyade küçük imalat sanayi ile ticaret ve el sanatlarına, kır kesiminde ziraate, konar göçerlerde ise geniş ölçüde hayvancılığa dayanmaktaydı. Beylikler döneminde Anadolu'nun sahil kesimindeki bazı liman ve iskeleler dış ticarete yönelik bir ticarî faaliyete sahne oluyor, iç kesimlerdeki büyük ticaret merkezlerinin dışarıya açılan birer kapısı niteliğini taşıyordu. Bu dönemde Karadeniz'de Sinop, Samsun, Fatsa; Ege'de Foça, İzmir, Ayasuluk, Balat; Akdeniz'de Antalya ve Alanya limanları bunların başında geliyordu. İç Anadolu'da ise Sivas, Kayseri, Konya, Tokat gibi şehirler önemli ticaret yolları üzerinde bulunan büyük merkezlerdi. Erzurum, Sivas ve Tokat'tan Karadeniz iskelelerine ulaşan doğu malları Kırım ve Rusya steplerine gönderiliyor, buraların malları da yine aynı yolla Anadolu'ya giriyordu. Batı Anadolu'nun madenleri (şap-tuz), dokumaları ve zirai mahsulleri Foça, Ayasuluk, Balat, İzmir gibi iskelelere ulaşıyor ve Avrupa'ya sevkediliyordu. XV. yüzyıla doğru bu iskelelerden Foça, Ayasuluk ve Balat'ın önemi azalmaya başladı. Buna karşılık güneydeki Antalya ve Alanya Mısır'dan ve Suriye'den gelen malların girdiği, ayrıca Anadolu mallarının satıldığı önemli limanlar haline geldi. Pamuklu dokumalar, ipekli- ler, ham pamuk, halı, kilim, deri maul- leri, zambak, bakır, gümüş, mazı, ke- reste, susam, balmumu ve tahıllar Ana- doli'nun ticarî değere sahip mahsulle- rini teşkil ediyordu. Kütahya, Alaşehir ve Denizli'nin kumaşları ve tülbentleri- nin yanı sıra Diyarbakir, Alaşehir ve Ba- lıkesir'in ipekleri Bizans sarayına gidi- yordu. İç Anadolu ve Doğu Anadolu'nun sofları Arap ülkelerinde çok beğeniliyo- du. Anadolu'da özellikle Foça, Şebinka- rahisar, Ulubat ve Kütahya'da çıkarılan şap, Ceneviz ve Floransalılar tarafından

işleniyordu. En önemli dış satım mallarından biri de pamuktu. Mazi, zamlık ve reçine gibi maddelerin ihraç limanları ise Balat, Alanya ve Antalya idi. Avrupa ticaretinde özellikle Venedikliler büyük rol oynuyordu ve bunlar daha ziyade Batı bölgelerinde faaliyet gösteriyordu. Cenevizliler ise öteden beri kolonilerinin bulunduğu Kuzey sahillerinde ticaret yapıyorlardı. Buna karşılık Batı'da sahile açık bulunan ve denizcilikle uğraşan Türkmen beylikleri de deniz ticareti yaparak Avrupalı denizci devletlere zaman zaman rakip oluyorlardı.

Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetinin tam olarak tesisi ve siyasî birliğin sağlanması ile sosyal ve iktisadî yönden daha istikrarlı bir gelişme meydana geldi. Bu devrede geleneksel ekonomik faaliyetler devam etmekle birlikte son derece sistemli bir toprak teşkilâtı oluşturulması ziraate ağırlık kazandırdı. Şehirlerde ise ticaretin yanı sıra bazı sanayi kolları önem kazandı. Özellikle Ankara, Konya, Sivas, Tokat, Amasya, Diyarbakır ve Urfa gibi eski büyük şehirler Osmanlılar döneminde de iktisadî önemini korudu. XIV. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin siyasî merkezi olan Bursa, aynı zamanda önemli bir iktisadî merkez ve doğu-batı ticaretinin bir antreposu durumuna geldi. İpek ticareti Bursa'da başlıca ekonomik faaliyeti teşkil ediyordu. Bilhassa XV. yüzyılda Avrupa'da ipek sanayiinin gelişmeye başlaması Bursa'nın önemini daha da arttırdı. Bursa bir ticaret merkezi olma özelliğini İstanbul'un alınmasından sonra da sürdürdü. Ancak İstanbul üç kıtaya yayılan Osmanlı Devleti'nin en büyük iktisadî merkezi olarak ortaya çıktı. 1516-1517'de Ortadoğu ile Mısır'ın ele geçirilmesi ve Kızıldeniz hâkimiyeti, Hint baharat ticareti yolunun yeniden canlanmasına, Hindistan ve Endonezya baharatının Osmanlı ülkesine akmasına yol açtı. XIII-XIV. yüzyıllarda Hint ticaret malları ve baharatı Mısır ve Suriye limanları yoluyla Antalya ve Alanya limanlarına, oradan da Bursa'ya ulaşıyordu. İstanbul'un alınmasından sonra ise Mısır-İstanbul denizyolu önem kazanırken Mısır-Antalya-Bursa yolu eski önemini kaybetti. Öte yandan Karadeniz sahil limanlarında iç kesimlerin pamuklu dokuma ve kumaşlarının Rusya'ya sevkî Osmanlılar zamanında da sürdü. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Batı'da gelişmeye başlayan ticarî zihniyet ve merkantilizm,

kısa süre sonra Osmanlı piyasasını ve ekonomisini de etkiledi. Bunun sonucunda XVII. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz Avrupa ticaretinin açık pazarı haline gelerek Osmanlı iş kolları bundan zarar görmeye başladı. XVIII-XIX. yüzyıllarda ise Batı'da başlayan sanayi inkılabı, Osmanlı ekonomisinde ve dolayısıyla Anadolu'nun iktisadiyatında yıkıcı tesirler yaptı.

Osmanlılar döneminde iktisadî canlılığı artan Anadolu'nun XV. yüzyılda nüfusu tahminen 6 milyona ulaşıyordu. XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden anlaşıldığına göre, yüzyılın başına nisbetle son yarısında nüfusta büyük artışlar meydana gelmişti. Bu durum aynı zamanda ziraate ayrılan toprakların fazlalaşmasına yol açmakla birlikte birtakım huzursuzlukların sebeplerinden birini teşkil etti. Kır kesiminde % 40 nisbetine ulaşan nüfus artışı asıl tesirini şehirlerde gösterdi. Nitekim XVI. yüzyılın ikinci yarısında genel olarak Anadolu'da şehir nüfusunda artış nispeti % 80 dolayında idi. İstanbul'un XVI. yüzyıl başlarında 400.000'e varan nüfusu yüzyılın sonuna doğru 700.000'e yaklaşmış ve diğer Anadolu şehirleri nüfusunun % 40'ına yakınına teşkil etmişti. XVI. yüzyıl başlarında İstanbul kendinden sonraki en büyük Anadolu şehri olan Bursa'dan yedi kat daha fazla nüfusa sahipken bu oran asır sonunda on kata ulaşmıştır. Bursa'nın nüfusu 1575'e doğru 65.000 dolayındaydı. Bu arada Anadolu şehirlerinden Tokat'ın 1521-1530'da 7-8000, 1571-1580'de 13.000; Diyarbakır'ın 1518'de 12.000, 1540'ta 18.000; Mardin'in 1518'de 8000, 1564'te 19.000; Ayıntab'ın 1536'da 11.000, 1575'te 16.000; Ankara'nın 1521-1530'da 13.000, 1571-1580'de 25.000; Sivas'ın 1521-1530'da 5000, 1571-1580'de 15.000; Kırşehir'in 1526'da 1500-1600, 1584'te 5000 civarında bir nüfusa sahip olması nüfus artış hızını açıkça göstermektedir. Ayrıca 1571'de Kayseri'nin 30.000, 1584'te Konya'nın 15.000, 1565'te Maraş'ın 14.000, 1584'te Niğde'nin 10-12.000, 1583'te Trabzon'un 11.000, 1574'te Manisa'nın 8000, Kütahya'nın 9000 dolayında nüfusu bulunuyordu. Anadolu şehirlerindeki bu nüfus artışları, bilhassa iç karışıklık yıllarında yoğunluk kazanmış, XVII. yüzyıl başındaki büyük isyanlar, ziraatle uğraşan çiftçi-köylünün daha güvenilir olan şehir ve kasabalara göçmesine yol açmıştır. XVII. yüzyılda tahminen 7 mil-

yonu bulan Anadolu nüfusu giderek artış göstermiş, XVIII. yüzyılda 8 milyona ulaşmıştır.

Osmanlılar döneminde Anadolu şehirleri, ziraî üretimin başlıca mübadele merkezleri olarak ayrı bir yere sahip olmuştur. Bunun yanı sıra sanayi kollarından dericilik dokumacılıkla birlikte bütün Anadolu şehirlerinin temel üretim faaliyetlerinin başında gelmiştir. Ticarî hayatın XVI. yüzyılda gelişmesiyle Anadolu şehirlerinde bunun gerektirdiği yeni mekân anlayışı ortaya çıkmış, bedestenlerin etrafı dolmaya ve şehirler genişlemeye başlamıştır. Özellikle yeni inşa edilen cami, medrese, imaret vb. eserler şehirlerin gelişmesinde bir başka önemli sebep olmuştur. Nitekim İstanbul, Edirne, Bursa ve Konya gibi şehirler bu eserlerin etrafında büyük bir gelişme göstermiştir. Bunun yanı sıra Edirne'ye bağlı olan Uzunköprü, Konya'ya bağlı Karapınar, Kayseri'ye bağlı İncesu, Niğde'ye bağlı Ulukışla ve Nevşehir gibi kasabaların kuruluşunda ve gelişmesinde bu tür eserlerin büyük rolü olmuştur. Ayrıca bu vesileyle şehirlerde yerli tüccarların faaliyetleri gideerek daha da artmıştır.

Anadolu şehir ve kasabaları halkının büyük kısmını müslüman-Türk ahali teşkil etmekteydi. Şehir halkı genellikle bir cami veya mescidin çevresinde teşekkül etmiş olan ve mahalle adı verilen küçük idarî birimlerde oturuyordu. Gayri müslimler (hristiyan ve yahudiler) ise genellikle bir arada kendilerine mahsus mahallelere sahiptiler. Ayrıca yerleşme merkezlerinde idareciler, kazâi yetki sahipleri, askerî zümre mensupları şehir halkından ayrı bir statüde idiler. Şehir ileri gelenlerinin (âyan, eşraf) önem kazanması ve söz sahibi olmaları daha ziyade XVII. yüzyılda olmuştur. **Timar*** sistemi içindeki köy ve mezraalarda yaşayan halk çiftçilik ve ziraatla uğraşıyor, Anadolu'da kır kesiminde belirli aralıklarla kurulan pazarlarda mallarının mübadelesini yapıyordu.

Anadolu'daki yerleşme yerleri, XVI-XIX. yüzyıllarda başlıca dört kademe halinde sınıflandırılabilir. İlk kademe başşehir olan İstanbul teşkil ediyordu ve nüfusu yarım milyonu aşan tek merkezdi. İkinci kademede beylerbeylik ve sancak merkezleri, üçüncü kademede sancak içinde nefis olarak kadim nitelenen şehir ve kasabalar, dördüncü ka-

demedede kır iskân merkezleri, köyler ve mezraalar yer alıyordu. XVII ve XVIII. yüzyıllardaki karışık dönemler, dördüncü kademedeki köy ve mezraaların, özellikle savunmasız ova köylerinin dağılmasına yol açmış ve daha güvenilir, sırtını dağlara vermiş yeni köylerin teşekkülüne sebep olmuştur.

Yerleşik halkın yanı sıra Anadolu'da mevcut önemli bir unsur da Türkmen veya Yörük adıyla bilinen konar göçer aşiretlerdi. Devlet tarafından hususî ve malî bir idarî teşkilâta tâbi kılınan aşiretler, toplu olarak bulundukları yerlerde çeşitli adlarla biliniyorlardı. Bunlardan Dulkadirli Yörükleri Maraş ve Elbistan bölgesinde, Boz-ulus Türkmenleri Diyarbakır bölgesinde, Atçeken (Esb-keşan) ulusu Konya'nın ova bölgesinde, Karacakoyunlu Yörükleri Aydın yöresinde, Oturak-Barza, Güne-Barza, İskender Bey, Kayı, Horzum, Kızılca-Yalinc ve Karacakoyunlu Yörükleri Muğla bölgesinde, Bolu Yörükleri Bolu bölgesinde, Ulu Yörük Orta Anadolu bölgesinde, Mamalu Türkmenleri Yozgat sancağında, Yeni-il Türkmenleri Sivas, Yozgat, Divriği, Maraş yöresinde, Çepni Yörükleri Giresun, Trabzon, Ordu, Karahisâr-ı Şarkî bölgeleriyle Batı Anadolu'da, Dânişmendli Türkmenleri Aksaray, Niğde, Kırşehir ve Ortaköy yöresinde, Teke ve İç-il Yörükleri Antalya-Silifke yöresinde, Ramazanlı ulusu, Varsak, Avsar, Beydili, Bayat gibi Yörükler de Çukurova'da bulunuyordu. Anadolu'daki aşiretlerin yerleştirilmesine, özellikle XVII. yüzyıl sonlarından itibaren büyük bir gayret gösterilmiştir. Muayyen bir plan dahilinde gerçekleştirilen bu yerleştirmenin ana hedefi, aşiretlerin merkezîyetçi devlet nizamı ile bağdaşmayan hareketlerine son vermek, harap ve boş yerleri imar etmek ve yeniden ziraata açmaktır. Bunun neticesinde Anadolu'da iskân merkezleri olarak tesbit edilen Urfa, Afyonkarahisar, Adana ve Bozok sancakları içinde yeni yerleşme yerleri ortaya çıkmıştır. Bu yerleştirme hareketi XVIII. yüzyılda da devam etmiş ve özellikle Kayseri, Adana, İçel, Kırşehir, Bozok, Antalya, Isparta, Diyarbakır, Erzurum, Malatya ve Nevşehir bölgelerinde yeni iskân merkezleri kurulmuştur. XIX. yüzyılda kaybedilen topraklar halkının ve kuzeyden göç edenlerin Anadolu'ya gelmesiyle bazı bölgelerdeki nüfus yapısı, daha da farklı bir mahiyet kazanmıştır.

XIX. yüzyılda Avrupa'daki endüstri hamlesi Osmanlı ülkesini de sarsmış ve

Avrupa malları Anadolu pazarlarını istilâ etmiştir. XVI. yüzyılda Anadolu'daki geleneksel üretim faaliyetlerinin yapıldığı ve üretim merkezi olma özelliğine sahip şehirler, XIX. yüzyılda malların toplanıp dağıtıldığı bir pazar yeri haline gelmiştir. Ekonomik yapının değişmesi, yeni ticaret yollarının ve demiryollarının eski güzergâhlardan farklı yerlerden geçmesi, bazı eski Anadolu ticaret şehirlerinin zayıflamasına yol açmıştır. Yeni yollar üzerindeki şehirler kalabalık merkezler olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle demiryollarını iç kesimlerden sahillerine ulaştıran noktalar büyük gelişme göstermiş, iç kesimlerde yeni ulaşım ağının uzağında kalan bazı eski merkezler ise önemini kaybetmiştir. Bu dönemde Batı Anadolu'da İzmir, güneyde Mersin, kuzeyde Samsun ve Trabzon limanları iç kesimde olan bağlantıları sebebiyle ticarî faaliyetin yoğunlaştığı merkezler olmuştur. Bunlar arasında İzmir 250.000'e ulaşan nüfusu ile İstanbul'dan sonra ikinci büyük şehir haline gelmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu şehirleri ise geleneksel sosyal yapılaşmasını ve ticaret hayatını eskisine benzer tarzda sürdürebilmiştir. Buna bağlı olarak XIX. yüzyıl sonlarında Anadolu'nun nüfusu yaklaşık 12 milyona ulaşmıştır. Bu yüzyılda Anadolu şehirleri dışa açılmanın, yeni ulaşım ve haberleşme sistemlerinin ortaya çıkmasının tesirleriyle mekân bakımından ayrı bir gelişmeye uğramıştır. Şehir merkezleri sadece ekonomik duruma bağlı olarak değil aynı zamanda idarî düzenlemeler sebebiyle de büyük önem kazanmıştır. Buralar idare binalarının toplandığı, zengin kesime hizmet veren mağaza ve eğlence yerlerinin yoğunlaştığı, iş yerlerinin, hanların, bankaların yer aldığı yeni bir şekil almıştır. Bu durum giderek merkez çevresinden itibaren şehrin genişlemesini ve dış mahallelerin teşekkülünü hazırlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1975, I, 596-617; Osman Nuri Ergin, *Türkiyede Şehirciliğin Tarihi İnkışafı*, İstanbul 1936; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü*, İstanbul 1963; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1971, s. 505 vd.; S. Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley 1971; M. A. Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia: 1450-1600*, Oxford 1972; Halil İnalçık,

The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600, London 1973, bk. İndeks; a.mlf., "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münâsebetiyle", *TTK Belleter*, XV/60 (1951), s. 629-684; a.mlf., "Bursa and the Commerce of the Levant", *JESHO*, III/2 (1960), s. 131-147; a.mlf., "Capital Formation in the Ottoman Empire", *The Journal of Economic History*, XXI, New York 1969, s. 97-140; a.mlf., "Osmanlı Pamuklu Pazarı: Hindistan ve İngiltere Para Rekabetinde Emek Maliyetinin Rolü", *Gel.D*, II (1981), s. 1 vd.; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, İstanbul 1974, I-II; Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 296 vd.; Nejat Göyünç, "XVI. Yüzyılda Güney-Doğu Anadolu'nun Ekonomik Durumu: Kanunî Süleyman ve II. Selim Devirleri", *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*, Ankara 1975, s. 71-98; F. Braudel, *The Mediterranean World in the Age of Philip II* (trc. S. Reynolds), London-Fontana 1976, I, 326-327, 395-397, 402; Sevgi Aktüre, *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti, Mekânsal Yapı Çözümlemesi*, Ankara 1981; a.mlf., "17. Yüzyıl Başından 19. Yüzyıl Ortasına Kadarlık Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehirselleşiminin Değişme Süreci", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, I/1, Ankara 1975, s. 106-109; S. Faroqhi, *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia Trade, Crafts and Food Production in an Urban Setting 1520-1650*, Cambridge 1984; a.mlf., "16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe)", *Gel.D*, I (1978), s. 39-85; a.mlf. — L. Erder, "Population Rise and Fall in Anatolia 1550-1620", *MES*, XV (1979), s. 322-345; a.mlf., "The Development of the Anatolian Urban Network During the Sixteenth Century", *JESHO*, XXIII/3 (1980), s. 265-303; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 125-126; Ö. Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *TM*, X (1953), s. 1-26; Doğan Kuban, "Anadolu Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", *VD*, VII (1968), s. 53-73; R. Jennings, "Urban Population in Anatolia in the Sixteenth Century: A Study of Kayseri, Karaman, Trabzon, and Erzurum", *IJMES*, VII/1 (1976), s. 21-57; Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki «Mahalle»nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osm.Ar.*, IV (1984), s. 69-78; a.mlf., "Osmanlı Klâsik Dönemindeki «Eşraf ve A'yan» Üzerine Bazı Bilgiler", a.e., III (1982), s. 105-118; Y. Oğuzoğlu, "XVII. Yüzyılda Türkiye Şehirlerindeki Başlıca Yöneticiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, I, Ankara 1986; İlhan Şahin-Feridun M. Emecen, "XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Eşnafı", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 287-308.

